מהדורה למורה – עידן הנאורות

- מטרה: תרגול מושגים, ציר זמן, דמויות, סיבה ותוצאה וניתוח מקור ביחידה "עידן הנאורות".
- זמן מומלץ: 40 דקות
- מסלול: רגיל · חט"ב · תיכון
- הפעילות באתר: https://historia-et-hachadasha.sites.tab.bot/yechida-neorut.html

הנחיות להפעלה

- הדף מבוסס על תוכן עמוד היחידה באתר (מושגים, ציר זמן, דמויות, מקורות).
- לוודא: שנת פרסום 'מסה על הסובלנות' של וולטר – 1763
- לוודא: 'שתי מסות על הממשל' של לוק – 1689 (שנת ההדפסה; על השער 1690)

מפתח תשובות

מושגי יסוד

#	תשובה
1	ג – היכולת האנושית לחשוב, לשפוט ולהסיק מסקנות באופן הגיוני – בסיס הידע לפי הנאורות.
2	ג – זכויות שיש לכל אדם מעצם היותו אדם, כמו הזכות לחיים, לחירות ולרכוש.
3	ג – הרעיון שהשלטון נוצר מהסכמה בין בני האדם, ולכן הוא מחויב לטובת הציבור.
4	ד – העיקרון שהסמכות העליונה במדינה שייכת לעם ולא למלך.
5	ד – חלוקת השלטון לשלוש רשויות – מחוקקת, מבצעת ושופטת – המגבילות זו את זו.

השלימו את המושג

#	תשובה
1	סובלנות דתית
2	אבסולוטיזם נאור
3	האנציקלופדיה
4	חילון
5	קדמה

דמויות ותפקידן

#	תשובה
1	א – פילוסוף אנגלי; הזכויות הטבעיות וזכות העם להחליף שלטון
2	ה – הוגה צרפתי; 'רוח החוקים' ועקרון הפרדת הרשויות
3	ד – סופר והוגה צרפתי; סובלנות דתית וחופש ביטוי
4	ב – הוגה; 'האמנה החברתית', ריבונות העם והרצון הכללי
5	ו – עורך 'האנציקלופדיה'
6	ג – פילוסוף גרמני; 'מהי נאורות?' – 'העזו לדעת'

ציר זמן

#	תשובה
1	ניוטון מפרסם את ספרו על חוקי התנועה והכבידה
2	מונטסקייה מפרסם את 'רוח החוקים' – הפרדת רשויות
3	הכרך הראשון של 'האנציקלופדיה' בעריכת דידרו וד'אלמבר
4	וולטר מפרסם את 'מסה על הסובלנות'
5	הכרזת העצמאות של ארצות הברית
6	ההכרזה על זכויות האדם והאזרח בצרפת

נכון או לא נכון

#	תשובה
1	לא נכון – השנה הנכונה: 1748
2	נכון
3	נכון
4	לא נכון – השנה הנכונה: 1687
5	לא נכון – השנה הנכונה: 1776
6	נכון

סיבה ותוצאה

#	תשובה
1	א – הוגי הנאורות ניסו להחיל את התבונה גם על החברה, על המשפט ועל השלטון
2	ב – ערעור על הלגיטימיות של המלוכה האבסולוטית והשראה למהפכות באמריקה ובצרפת

#	תשובה
3	ה – היווצרות דעת קהל משכילה שדנה בשלטון, בדת ובמדע
4	ג – פתיחת הדיון על שוויון זכויות למיעוטים, ובהם היהודים (האמנציפציה)
5	ד – רפורמות של אבסולוטיזם נאור, כמו 'כתב הסובלנות' של יוסף השני (1782)

ניתוח מקור: על השלטון והזכויות

#	תשובה
1	הזכות לחיים, הזכות לחירות (להיות חופשי) והזכות לרכוש.
2	כדי לשמור טוב יותר על הזכויות הטבעיות שלהם; הם מסרו לשלטון חלק מכוחם בהסכמה (אמנה).
3	בתקופה שבה מלכים טענו שסמכותם באה מאלוהים, הרעיון שהשלטון הוא 'שליח' העם ושאפשר להחליפו ערער את בסיס השלטון המלוכני והעניק לגיטימציה למהפכות, כמו באמריקה ובצרפת.

כתיבה – שאלת המפתח

#	תשובה
–	טענה ברורה, שתי דוגמאות נכונות מהיחידה, הסבר הקשר, משפט סיכום.

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

עידן הנאורות – דף תרגול

? שאלת המפתח: כיצד שינה הרעיון שהתבונה האנושית יכולה להבין ולשפר את העולם את היחס לשלטון, לדת ולאדם? · המאות ה-17–18

חלק א' – מושגי יסוד

הקיפו את ההגדרה הנכונה לכל מושג.

1. מה פירוש המושג "תבונה (רציונליזם)"?

א) תהליך שבו הדת מאבדת מהשפעתה על תחומי חיים כמו שלטון, מדע וחינוך.

ב) זכויות שיש לכל אדם מעצם היותו אדם, כמו הזכות לחיים, לחירות ולרכוש.

ג) היכולת האנושית לחשוב, לשפוט ולהסיק מסקנות באופן הגיוני – בסיס הידע לפי הנאורות.

ד) שלטון יחיד של מלך שאימץ רעיונות מהנאורות וערך רפורמות, אך לא ויתר על כוחו.

2. מה פירוש המושג "זכויות טבעיות"?

א) הרעיון שהשלטון נוצר מהסכמה בין בני האדם, ולכן הוא מחויב לטובת הציבור.

ב) שלטון יחיד של מלך שאימץ רעיונות מהנאורות וערך רפורמות, אך לא ויתר על כוחו.

ג) זכויות שיש לכל אדם מעצם היותו אדם, כמו הזכות לחיים, לחירות ולרכוש.

ד) היכולת האנושית לחשוב, לשפוט ולהסיק מסקנות באופן הגיוני – בסיס הידע לפי הנאורות.

3. מה פירוש המושג "אמנה חברתית"?

א) מפעל ספרים צרפתי רב-כרכים שנועד לאסוף את הידע האנושי ולהפיצו.

ב) שלטון יחיד של מלך שאימץ רעיונות מהנאורות וערך רפורמות, אך לא ויתר על כוחו.

ג) הרעיון שהשלטון נוצר מהסכמה בין בני האדם, ולכן הוא מחויב לטובת הציבור.

ד) נכונות לאפשר לבני דתות ואמונות שונות לחיות לפי דרכם בלי רדיפה.

4. מה פירוש המושג "ריבונות העם"?

א) היכולת האנושית לחשוב, לשפוט ולהסיק מסקנות באופן הגיוני – בסיס הידע לפי הנאורות.

ב) זכויות שיש לכל אדם מעצם היותו אדם, כמו הזכות לחיים, לחירות ולרכוש.

ג) שלטון יחיד של מלך שאימץ רעיונות מהנאורות וערך רפורמות, אך לא ויתר על כוחו.

ד) העיקרון שהסמכות העליונה במדינה שייכת לעם ולא למלך.

5. מה פירוש המושג "הפרדת רשויות"?

א) שלטון יחיד של מלך שאימץ רעיונות מהנאורות וערך רפורמות, אך לא ויתר על כוחו.

ב) נכונות לאפשר לבני דתות ואמונות שונות לחיות לפי דרכם בלי רדיפה.

ג) העיקרון שהסמכות העליונה במדינה שייכת לעם ולא למלך.

ד) חלוקת השלטון לשלוש רשויות – מחוקקת, מבצעת ושופטת – המגבילות זו את זו.

חלק ב' – השלימו את המושג

כתבו על הקו את המושג המתאים להגדרה. בחרו מתוך: סובלנות דתית / חילון / אבסולוטיזם נאור / האנציקלופדיה / קדמה

1. נכונות לאפשר לבני דתות ואמונות שונות לחיות לפי דרכם בלי רדיפה. ← _____

2. שלטון יחיד של מלך שאימץ רעיונות מהנאורות וערך רפורמות, אך לא ויתר על כוחו. ← _____

3. מפעל ספרים צרפתי רב-כרכים שנועד לאסוף את הידע האנושי ולהפיצו. ← _____

4. תהליך שבו הדת מאבדת מהשפעתה על תחומי חיים כמו שלטון, מדע וחינוך. ← _____

5. האמונה שהאנושות יכולה להשתפר ולהתקדם בעזרת מדע, חינוך ותבונה. ← _____

חלק ג' – דמויות ותפקידן

כתבו ליד כל דמות את האות של התיאור המתאים.

#		אות	
1	ג'ון לוק (1632–1704)	_____	א. פילוסוף אנגלי; הזכויות הטבעיות וזכות העם להחליף שלטון
2	מונטסקייה (1689–1755)	_____	ב. הוגה; 'האמנה החברתית', ריבונות העם והרצון הכללי
3	וולטר (1694–1778)	_____	ג. פילוסוף גרמני; 'מהי נאורות?' – 'העזו לדעת'
4	ז'אן-ז'ק רוסו (1712–1778)	_____	ד. סופר והוגה צרפתי; סובלנות דתית וחופש ביטוי
5	דני דידרו (1713–1784)	_____	ה. הוגה צרפתי; 'רוח החוקים' ועקרון הפרדת הרשויות
6	עמנואל קאנט (1724–1804)	_____	ו. עורך 'האנציקלופדיה'

חלק ד' – ציר זמן

מספרו את האירועים מ-1 (המוקדם ביותר) עד 6 (המאוחר ביותר).

מספר	שלב
____	וולטר מפרסם את 'מסה על הסובלנות'
____	הכרך הראשון של 'האנציקלופדיה' בעריכת דידרו ודאלמבר
____	מונטסקייה מפרסם את 'רוח החוקים' – הפרדת רשויות
____	הכרזת העצמאות של ארצות הברית
____	ההכרזה על זכויות האדם והאזרח בצרפת
____	ניוטון מפרסם את ספרו על חוקי התנועה והכבידה

חלק ה' – נכון או לא נכון

סמנו נכון או לא נכון. תקנו במחברת כל משפט לא נכון.

#	משפט	נכון	לא נכון
1	בשנת 1763: מונטסקייה מפרסם את 'רוח החוקים' – הפרדת רשויות.	◯	◯
2	אנשי הנאורות האמינו בשכל של האדם.	◯	◯
3	לכל אדם יש זכויות: לחיות, להיות חופשי ולהחזיק רכוש.	◯	◯
4	בשנת 1689: ניוטון מפרסם את ספרו על חוקי התנועה והכבידה.	◯	◯
5	בשנת 1689: הכרזת העצמאות של ארצות הברית.	◯	◯
6	הנאורות הייתה במאה ה-18 באירופה.	◯	◯

חלק ו' – סיבה ותוצאה

התאימו לכל סיבה את התוצאה שלה.

#		אות	
1	המהפכה המדעית הראתה שאפשר לגלות חוקים בטבע באמצעות תבונה וניסוי	____	א. הוגי הנאורות ניסו להחיל את התבונה גם על החברה, על המשפט ועל השלטון

#		אות	
2	רעיון הזכויות הטבעיות וריבונות העם	____	ב. ערעור על הלגיטימיות של המלוכה האבסולוטית והשראה למהפכות באמריקה ובצרפת
3	הפצת רעיונות בספרים, בעיתונים ובסלונים	____	ג. פתיחת הדיון על שוויון זכויות למיעוטים, ובהם היהודים (האמנציפציה)
4	הדרישה לסובלנות דתית ולשוויון	____	ד. רפורמות של אבסולוטיזם נאור, כמו 'כתב הסובלנות' של יוסף השני (1782)
5	שליטים אימצו חלק מרעיונות הנאורות	____	ה. היווצרות דעת קהל משכילה שדנה בשלטון, בדת ובמדע

חלק ז' – ניתוח מקור: על השלטון והזכויות

קראו את המקור וענו על השאלות. על פי רעיונותיו של ג'ון לוק: לפני שהיו מדינות, חיו בני האדם במצב טבעי, ולכל אחד מהם היו זכויות שאיש לא נתן לו – הזכות לחיות, להיות חופשי ולהחזיק ברכושו. כדי לשמור על זכויות אלה טוב יותר, הסכימו בני האדם להקים שלטון ולמסור לו חלק מכוחם. לכן השלטון אינו בעל הבית של העם, אלא שליח שלו. שליט שגוזל את רכושם של האזרחים או משעבד אותם מפר את ההסכם, והעם רשאי להחליפו בשלטון אחר.

1. לפי המקור, אילו שלוש זכויות יש לכל אדם?

2. מדוע, לפי המקור, הקימו בני האדם שלטון?

3. הסבירו מדוע רעיון זה היה מהפכני בתקופה שבה שלטו מלכים אבסולוטיים.

חלק ח' – כתיבה – שאלת המפתח

כיצד שינה הרעיון שהתבונה האנושית יכולה להבין ולשפר את העולם את היחס לשלטון, לדת ולאדם? כתבו פסקה של 6–8 שורות.

- פתחו במשפט טענה ברור.
- הביאו שתי דוגמאות מהיחידה (מושג, אירוע או דמות).
- סיימו במשפט סיכום.

כרטיס יציאה

מושג אחד מהיחידה שאני יכול/ה להסביר לחבר/ה:

אירוע אחד מציר הזמן והשנה שלו:

שאלה שעדיין יש לי על "עידן הנאורות":